

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ КВАЛІФІКАЦІЙ

CONTENTIOUS REGULATION OF FAMILY LEGAL RELATIONS IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW: WAYS FOR MANAGEMENT OF QUALIFICATION CONFLICTS

Чепис О.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Лазорик Є.В.,

*магістрант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено загальному аналізу колізійного регулювання сімейних правовідносин та ключовим проблемам сімейних правовідносин з іноземним елементом. Різна правова кваліфікація та неоднаковість норм сімейного права в окремих державах зумовлена соціально-економічними, релігійними, національними і побутовими особливостями, які впливають на формування актів національного законодавства, зокрема сімейного. З огляду на це необхідним стає вибір права однієї із запропонованих правових систем та утворення цілої сукупності колізійних норм, що містять «правила вибору» в конкретних практичних ситуаціях.

Ключові слова: іноземний елемент, колізійні норми, колізії, колізійне регулювання, сімейні правовідносини.

Статья посвящена общему анализу коллизионного регулирования семейных правоотношений и ключевым проблемам семейных правоотношений с иностранным элементом. Разная правовая квалификация и неодинаковость норм семейного права в отдельных государствах обусловлена социально-экономическими, религиозными, национальными и бытовыми особенностями, которые влияют на формирование актов национального законодательства, в том числе семейного. В связи с этим, необходимостью становится выбор права одной из предложенных правовых систем и образования целой совокупности коллизионных норм, содержащих «правила выбора» в конкретных практических ситуациях.

Ключевые слова: иностранный элемент, коллизионные нормы, коллизии, коллизионное регулирование.

The article is devoted to analysis of the overall conflict regulation of family relationships and the key issues of family relationships with foreign elements. Different legal qualifications and differing rules of family law in some states caused by socio-economic, religious, national household i features that influence the formation of national law, including family. In this regard, the need is to choose the right one of the proposed legal systems and the formation of a set of conflict rules, which contain the "rules of choice" in specific practical situations.

Key words: foreign element, conflict rules, conflict, conflict regulation, family relationship.

Постановка проблеми. Процеси інтеграції, тривалий шлях України до Європейського Союзу та, перш за все, територіальне розташування нашої держави в центрі Європи, змішування та проживання груп населення різної національності та громадянства, активізація міжнародних міграційних процесів призвели до інтенсивних темпів зростання присутності іноземного елемента у приватному житті громадян України, збільшення кількості родин, члени яких мають різне громадянство. Гостра економічна криза, інфляція, нестабільна політична ситуація та військові дії на сході країни за останні роки буквально «виштовхали» чимало українських громадян, особливо молоді, за кордон у пошуках кращого життя, роботи, навчання та перспектив. Через це почастишали випадки виникнення та розвитку шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом як на теренах нашої держави, так і за її межами. Актуальність даної проблематики зумовлена ще й тим, що випадки присутності іноземного елемента у приватному житті українських громадян дедалі зростають, а нормативна база практично не зазнає змін. Тобто, найважливішим моментом на шляху до

правильного регулювання міжнародного сімейного права є своєчасне та адекватне формулювання колізійних норм для всієї сукупності взаємопов'язаних інститутів.

Стан опрацювання. Теоретичну базу дослідження становлять теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених, що містяться у працях А.С. Довгерта, В.І. Кисіля, О.О. Мережка, О.Є. Бурлай, О.О. Грабовської, В.Я. Калакури, Н.І. Маришевої, О.О. Розгон, К.А. Казарян, І.В. Комарчука, О.Г. Турченка, А.О. Кухаря та ін. Нормативно-правову базу дослідження становлять міжнародні багатосторонні договори у галузі міжнародного сімейного права, ратифіковані Україною, двосторонні договори між Україною і рядом іноземних держав, закони України та підзаконні нормативно-правові акти.

Виклад основного матеріалу. Сімейні правовідносини з іноземним елементом є динамічними, швидко змінюються та переплітаються (укладення шлюбу з іноземним елементом абсолютно логічно пов'язане з особистими немайновими та майновими відносинами подружжя, батьків та дітей, визначенням

походження дитини, відносинами з утримання дітей та одного з подружжя тощо). Більшість країн регулюють питання міжнародного сімейного права шляхом прийняття законодавчих актів, що містять колізійні норми на національному рівні (у нашому випадку, Закон України «Про міжнародне приватне право», де міститься розділ 9 під назвою «Колізійні норми сімейного права»), та укладення дво- та багатосторонніх договорів, що вирішують ці питання для конкретних сторін, держав-учасниць договорів. Україна вже приєдналась до ряду міжнародних договорів та конвенцій, продовжується робота з кодифікації та імплементації норм міжнародного сімейного права.

Та, насамперед, варто відповісти на запитання: які ж сімейні відносини варто розглядати як такі, що ускладнені іноземним елементом? Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», іноземний елемент – це ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим законом, та виявляється в одній або кількох із таких форм:

1) хоча б один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; згідно із Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземцем є особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав; особа без громадянства – це особа, яку жодна держава, відповідно до свого законодавства, не вважає своїм громадянином [1];

2) об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;

3) юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну чи припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави [2].

Так, іноземним суб'єктом відносин може виступати іноземна фізична чи юридична особа, а також особа без громадянства; іноземним об'єктом – певне благо, яке знаходиться за кордоном (річ, право, обов'язок тощо), тобто це об'єкт правовідносин, що знаходиться на території іноземної держави; що стосується юридичного факту, це, у загальному вигляді, та чи інша дія або подія, що мала місце в межах іноземного правопорядку, на підставі якої в межах іншого правопорядку відповідні відносини виникають, змінюються або припиняються [3, с. 7]. Іноземний елемент, як правову категорію, варто розглядати не як елемент правовідносин, а як ознаку, що надає міжнародну характеристику суб'єкту, об'єкту чи юридичному факту правовідносин. Тотожними поняттям «іноземний елемент» є поняття «транскордонні правовідносини», «міжнародний характер відносин», які вказують на те, що приватно-правові відносини мають зв'язки з правопорядками кількох країн [4, с. 66–68]. Таким чином, **сімейні відносини з іноземним елементом** – це відносини, суб'єктами (суб'єктом) яких є іноземці чи апатриди, об'єкт яких знаходиться за кордоном, або виникнення, зміна, припинення яких пов'язані з юридичним фактом, що має місце за кордоном. Зокрема, до таких відносин належать: укладення чи розірвання шлюбу

з іноземним громадянином на території України; усиновлення дитини, що є громадянином України, але проживає за її межами; укладення шлюбу громадянами України за її межами. Саме на регулювання відносин подібного роду і розраховані норми, що містяться в Розділі IX Закону України «Про МПрП» та Розділі VI Сімейного кодексу України.

Сімейні відносини, ускладнені іноземним елементом, надзвичайно поширені. Тому проблема застосування іноземних законів, визнання в Україні актів цивільного стану, зареєстрованих за законами іноземних держав, або іноземних судових рішень виникає в багатьох ситуаціях. Щоразу, коли судові чи інші державні органи будь-якої країни зустрічаються із сімейними відносинами, ускладненими наявністю в них іноземного елемента, відбувається так зване «зіткнення» двох і більше законів і виникає проблема «вибору» закону, що у міжнародному приватному праві називається «колізійною проблемою» [5, с. 75].

На прикладі, коли на території України укладається шлюб між особами, які? мають громадянство різних держав, можна проілюструвати комплекс питань, що виникають перед тими, хто одружується, а саме: за яким законодавством визначається дотримання формальних умов укладення шлюбу, що визначають вимоги до процедури оформлення шлюбу, а за яким – матеріальних умов, від наявності або відсутності яких залежить законність шлюбу? Від правильного вирішення зазначеного колізійного питання залежать цілком конкретні правові наслідки: чи буде вважатися шлюб, укладений в Україні відповідно до закону місця його реєстрації, дійсним і за її межами, чи він не отримає визнання в іншій державі, а отже, не стане розглядатися як юридичний факт, що породжує певні правові наслідки, і буде віднесений до «шлюбів, що кульгають», тобто нестійких. Варто зазначити, що поняття «колізії законів» і «вибір права» умовні, тому що той чи інший із «колізійних» законів обирається відповідними органами не довільно, а відповідно до обов'язкового для них правила про вибір закону, так званої «колізійної норми», що міститься в законодавстві даної країни чи в укладеному нею міжнародному договорі [6, с. 9].

Легальне визначення «колізійної норми», що міститься у ч. 3 ст. 1 Закону України «Про МПрП», дає змогу запропонувати таку дефініцію: колізійна норма сімейного права – це норма, що визначає, право якої держави може бути застосоване до відповідних сімейних правовідносин з іноземним елементом [2]. Для з'ясування правової природи колізійної норми недостатньо лише одного її визначення. Необхідно також звернути увагу на істотну відмінність змісту цієї норми від змісту «традиційних» норм сімейного чи цивільного права, які, виходячи з прийнятих у загальній теорії права поглядів на зазначену проблему, складаються з трьох елементів: гіпотези, диспозиції, санкції. Колізійні ж норми з «юридично-технічного боку – це найбільш складні норми, які застосовуються в міжнародному приватному праві» [5, с. 83]. Вони складаються з

двох структурних елементів, а саме: *обсягу колізійної норми*, що являє собою вказівку на вид суспільних відносин, на які поширюється норма (в цьому разі на сімейні відносини), та *колізійної прив'язки*, тобто вказівки на правову систему (закон), що підлягає застосуванню до виду суспільних відносин, зазначеного в обсязі колізійної норми. Таким чином, саме колізійна прив'язка дозволяє розв'язати колізію правових актів різних держав.

У доктрині міжнародного приватного права колізії поділяються на три різновиди: інтерперсональні, інтертемпоральні та такі, що виникають із дії законів у просторі. *Інтерперсональні колізії* виникають у зв'язку із належністю фізичних осіб до певної національності, релігії тощо. Тобто це – колізії, що існують між нормами права та нормами моралі, релігійними нормами і звичаями. Такі колізії пов'язані із визначенням статусу осіб у сімейних, спадкових, деліктних та інших приватноправових відносинах. *Інтертемпоральні колізії* виникають за необхідності визначення дії нормативних актів у часі. Вказані колізії недостатньо вивчені в міжнародному приватному праві і, на думку вчених, потребують подальшого вдосконалення. Але найбільше значення в міжнародному приватному праві мають колізії, які виникають із дії законів у просторі. Вони виникають за необхідності визначення права, що підлягає застосуванню для регулювання правовідносин. Такі колізії поділяються на два види – *внутрішні* та *міжнародні* [3, с. 11–12].

Загалом приватноправові сімейні відносини з іноземним елементом регулюються двома способами: відсиланням до відповідного законодавства країни, за яким потрібно розв'язувати спір (колізійно-правовий спосіб) та шляхом ратифікації країною відповідних міжнародно-правових договорів (конвенцій) із певних питань приватного права, уніфікації його матеріальних норм (матеріально-правовий спосіб).

1. Колізійно-правовий (відсильний) спосіб. Сутність його полягає у виборі компетентного правопорядку для вирішення конкретної справи. У внутрішньому праві держав є особливі норми – колізійні, що містять правила вибору права, певним чином вказують, право якої держави потрібно застосовувати для врегулювання відносин з іноземним елементом. Колізійна норма, визначаючи компетентний правопорядок, відсилає для визначення прав і обов'язків учасників відносин до права певної держави (воно може бути як вітчизняним, так і іноземним).

Із відсильним характером колізійного способу пов'язана ще одна його особливість. У разі його застосування виділяють дві стадії регулювання: 1) вибір права за допомогою колізійної норми (вирішення колізійного питання); 2) застосування матеріальних норм вибраного приватного права з метою визначення прав та обов'язків сторін. Відповідно, цей спосіб регулювання є не прямим, а опосередкованим: регулювання здійснюється матеріальними нормами приватного права держави, вибраної за допомогою колізійної норми. Таким чином, вибір права, а отже, і колізійно-правовий спосіб регулю-

вання здійснюються за допомогою колізійних норм. Колізійний спосіб регулювання у міжнародному сімейному праві є основним, тобто відсилання – головне призначення цього права. Звідси й основна назва, інтерпретація як колізійного права.

Поява перших правил, а згодом і перших доктрин у сфері міжнародного сімейного права в національних законодавствах багатьох країн пов'язана з виникненням численних колізій права через розвиток відносин між державами, в яких склалися власні норми сімейного права із чітко вираженими розбіжностями. Ці правила, що одержали назву колізійних норм, застосовувалися для розв'язання проблем, що виникають із колізії національних законів. Протягом тривалого часу сімейне право з іноземним елементом існувало і розвивалося тільки як колізійне право. У деяких країнах (наприклад, в Англії, США, ФРН, Японії) така позиція збереглася і в наш час, там воно називається колізійним правом. Таке розуміння міжнародного сімейного права характерне і для українських представників цієї галузі. У багатьох країнах було прийнято відповідні закони або підготовлено проекти щодо міжнародного приватного права, що вміщували в собі норми сімейного права: Закон про міжнародне приватне право в Австрії (1978); Закон про міжнародне приватне право в Угорщині (1979); Закон про міжнародне приватне право і процес у Туреччині (1982); Закон про нове регулювання в галузі міжнародного приватного права у ФРН (1986); Закон про міжнародне приватне право у Швейцарії (1987); Закон України про міжнародне приватне право (2005).

Недоліками колізійно-правового (відсильного) способу є:

1) *опосередкований непрямий характер його дії* – спершу відсилання і лише потім застосування норм матеріального права. Водночас судді "ex officio" застосовують і знають власне право, а іноземне право вони знати не зобов'язані. Як свідчить практика, з'ясувати зміст і кваліфіковано використати норми іноземного права досить складно;

2) виникнення *«відносин, що кульгають»* (у нашому випадку, шлюбів що кульгають) – коли за законами однієї держави, громадянином якої є одна зі сторін договору, відповідні відносини мають юридичну силу, а за законами іншої, до якої належить інша сторона, ці відносини не породжують ніяких правових наслідків. Вони виникають на практиці досить часто, ускладнюючи реалізацію міжнародних ділових зв'язків;

3) не виключається ситуація, коли за національним правом однієї країни спір із відносин міжнародного сімейного права має вирішуватися за законодавством іншої держави, але у разі звернення до нього виявляється, що за її національним правом розв'язання відповідного спору також має здійснюватися за законами іноземної держави. Тобто виникає ситуація, яку називають *«колізією колізій»* [7, с. 83].

2. Уніфікація матеріальних норм міжнародного сімейного права (матеріально-правовий спосіб). Як

зазначалося вище, однією з причин виникнення колізії та проблеми вибору права є розбіжності у змісті приватного права різних держав. Отже, колізійну проблему можна вирішити (подолати колізію) створенням і застосуванням однакових (уніфікованих) колізійних норм. Наприкінці XI ст. розпочався процес уніфікації, тобто створення однакових (уніфікованих) колізійних норм. Уніфікація здійснюється у формі міжнародних договорів (конвенцій), що укладаються між державами, які беруть на себе міжнародно-правове зобов'язання застосовувати сформульовані у договорі однакові колізійні норми із визначеного кола сімейних відносин [7, с. 77–78]. Використання уніфікованих норм частково знімає розглянуті недоліки колізійного способу: сприяє ліквідації «колізії колізій», а також зменшує імовірність виникнення «відносин, що кульгають», заповнює прогалини в національному колізійному праві.

В Україні це досягається наданням Верховною Радою України згоди на обов'язковість відповідного чинного міжнародного договору (в ст. 10 ЦКУ зазначено, що чинний міжнародний договір є частиною національного цивільного законодавства України), створенням у різних країнах уніфікованих матеріальних норм певних галузей приватного права, що знімає саму колізійну проблему. Такі норми безпосередньо застосовуються до відносин з іноземним елементом, минаючи стадію вибору права, долаючи колізію шляхом вирішення спору по суті.

Незважаючи на те, що уніфікація – досконаліша форма регулювання приватноправових відносин, вона не набула значного поширення. Прикладом найбільш вдалої уніфікації колізійно-правових норм є регіональна уніфікація, розпочата латиноамериканськими країнами. На VI Панамериканській конференції 1928 р. було укладено договір, що одержав назву Кодекс Бустаманте (за іменем його укладача – відомого кубинського юриста). Це єдина досить повна уніфікація колізійно-правових норм, що складається з чотирьох книг: книга I «Міжнародне цивільне право», книга II – «Міжнародне торговельне право», книга III «Міжнародне кримінальне право», книга IV «Міжнародний процес», що містять 437 статей. Щоправда, навіть у своєму регіоні договір не набув загального застосування, його ратифікували 15 держав Центральної та Південної Америки (США не приєдналися до нього). Кодекс Бустаманте вплинув на розвиток колізійного права на всіх континентах. Ширше уніфікація колізійних норм відбувається на двосторонній основі, як правило, у формі висновку договорів про надання правової допомоги [8].

Якщо регулювання відповідних відносин у міжнародному договорі і в ст. 61 Закону України «Про міжнародне приватне право» є різним, до особистих та майнових відносин подружжя застосовуються правила міжнародного договору. Наприклад, якщо подружжя (угорські громадяни) проживають один в Україні, а інший в Угорщині, а раніше спільно проживали в Україні і мають тут грошові вклади, то при розгляді позову про поділ майна подружжя україн-

ський суд повинен застосувати не українське законодавство, а й угорське, відповідно до наведеної вище ст. 25 (Договір з Угорщиною) [9].

Проблемою залишається те, що нині уніфікація ще не стала переважним способом регулювання приватноправових міжнародних відносин і охоплює здебільшого торгівлю й операції, пов'язані з нею, – перевезення, розрахунки тощо. У сімейно-шлюбних відносинах, як і раніше, панує традиційний спосіб регулювання за допомогою колізійних норм.

З огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що містять колізійні норми сімейного права, цілком можливою є ситуація, коли зазначені норми (з різних правових джерел) будуть дуже відрізнятися. Вважаємо, що зіткнення колізійних норм, зосереджених у Сімейному кодексі, Законі України «Про міжнародне приватне право» і міжнародно-правових актах, варто розв'язувати на користь останніх з огляду на такі аргументи. По-перше, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України, є частиною національного законодавства України» [10]. Аналогічні правила містяться в ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», і в ст. 13 Сімейного кодексу. По-друге, у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» закріплено правило, відповідно до якого, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [11]. По-третє, варто погодитися з М.В. Антокольською, яка стверджує, що «сама мета створення національних колізійних норм полягає в тому, що вони повинні застосовуватися тільки у випадку відсутності міжнародної конвенції або двосторонньої угоди» [12, с. 342].

Не менш актуальним є ще спосіб подолання конфлікту шляхом гармонізації норм колізійного сімейного права. Гармонізація права являє собою процес зближення національних правових систем, зменшення та усунення відмінностей між ними. Гармонізація права та його уніфікація – взаємопов'язані явища, але гармонізація є більш широким поняттям, бо зближення національно-правових систем здійснюється і за межами уніфікації права. Головна відмінність гармонізації від уніфікації полягає у відсутності міжнародних зобов'язань (міжнародних договірних форм) у процесі гармонізації. Процес гармонізації права може бути стихійним або цілеспрямованим. Сутність стихійної гармонізації – у процесі співробітництва і взаємодії держав в їхніх правових системах з'являється схоже або навіть ідентичне правове регулювання (наприклад, рецепція римського права в Європі). Цілеспрямована гармонізація – це усвідомлене сприйняття однією державою правових досягнень інших держав. Але специфіка уніфікації та гармонізації норм міжнародного сімейного права полягає у тому, що воно взагалі важко піддається узгодженню. Це пов'язано з тим, що нормативний масив, який регулює відносини в сім'ї (зокрема і право), тісно

пов'язаний із національною культурою конкретних спільнот, її історичним минулим. Проте, незважаючи на це, сучасні процеси глобалізації та активного міжнародного спілкування людей зумовлюють необхідність зближення норм і у цій сфері. Більшого успіху вдається досягти у сфері уніфікації колізійних норм.

Спроби досягнення єдності у нормах сімейного права країн ЄС відбуваються на чіткій організаційній основі: створено спеціальний орган – Комісію з Європейського сімейного права (CEFL), яка об'єднує науковців різних європейських країн та завданням якої, власне, і є робота зі створення єдиного сімейного права в Європі. CEFL складається з 26 авторитетних експертів у галузі сім'ї та порівняльного права з боку всіх держав-членів Європейського Союзу та інших європейських країн. Основна мета CEFL – теоретичні та практичні заняття щодо гармонізації сімейного права в Європі. Це було досягнуто шляхом проведення дослідження поточного стану щодо гармонізації сімейного права в європейських країнах, обміну досвідом і подальшого координування наукових досліджень у цій області. Окрім того, оглядається роль (потенційних) майбутніх європейських країн-членів ЄС у процесі гармонізації сімейного права.

CEFL розпочала свою діяльність із проблеми розлучення у міжнародному сімейному праві, а також деяких правових наслідків розлучення (питання утримання між колишнім подружжям). Батьківські права згодом були обрані в якості другого питання, а майнові відносини між колишнім подружжям додані в якості третього питання. Метод роботи і перші результати діяльності CEFL були широко представлені на міжнародних конференціях по всій Європі і за її межами. Ще у грудні 2002 р. в Утрехті відбулася перша конференція, організована Комісією з Європейського сімейного права. Конференція мала назву «Перспективи уніфікації та гармонізації сімейного права в Європі». Під час обговорення було висунуто численні аргументи як за, так і проти уніфікації та гармонізації, акцентовано на наявному досвіді міжнародної уніфікації норм сімейного права та до досвіду міжнародного співробітництва. Результати роботи конференції мали скоріше рекомендаційний характер, оскільки було зроблено висновки про необхідність внесення змін до національних законодавств країн-членів ЄС з метою реалізації ідеї «Європейського громадянства». Друга конференція CEFL відбулася у грудні 2004 р., також в Утрехті. Вона називалася «Принципи Європейського сімейного права. Розлучення, утримання між колишнім подружжям та батьківська відповідальність» і мала більш практичний характер. На цій конференції були представлені перші результати діяльності CEFL. Ними став проект Принципів Європейського сімейного права у галузі розлучення та відносин утримання між колишнім подружжям, вироблений на основі масштабного порівняльного дослідження. Ці Принципи існують у формі зводу положень і для адекватного розуміння та тлумачення супроводжуються науковим коментарем, текстами національних законодавств, залучених у дослідженні, а також висновками науковців-порівняльників. Прин-

ципи не пропонуються як нормативний документ або чогось на зразок модельного закону, але слугують орієнтиром для подальшого нормотворення у сфері сімейного права.

Крім цього, варто звернути увагу на розщеплення права у міжнародному сімейному праві. Німецький автор Г. Кегель пише, що розщеплення права (Rechtsspaltung) має місце в тому разі, «якщо в іноземній державі діє інше право, а не те, що підлягає застосуванню». Розщеплюватися можуть як матеріальні правові норми, так і колізійні [13, с. 12]. Іншими словами, під «розщепленням права» в тому сенсі, в якому висловлювався Г. Кегель, необхідно розуміти, як правило, випадки відшукування компетентного правопорядку, наприклад, в умовах існування в одній державі множинності територіальних правових систем та застосування відповідного статуту [13, с. 67]. У правотворчій діяльності мова йде про використання його для класифікації і систематизації колізійних норм і побудови на цій основі зводу колізійного права, а у правозастосовній – як засобу досягнення визначеності та передбачуваності колізійних рішень [14, с. 76].

Вибір подружжям законодавства не обмежений правом будь-якої певної країни (в іноземних державах можливість вибору права зазвичай обмежується правом держави, де подружжя або один із них мають місце проживання або громадянство). Прикладом також може бути законодавство України, в якому існує обмеження щодо країни громадянства одного з подружжя, країни місця його проживання, країни, де знаходиться нерухоме майно подружжя, та ін. Але не можна повністю виключити випадки обрання подружжям (під тиском одного з них) законодавства держави, де, наприклад, недостатньо забезпечено рівність чоловіка і жінки в майнових відносинах. Якщо буде встановлено суперечність застосування норм обраного іноземного сімейного права основам правопорядку України, можливо обмеження його застосування з посиланням на несумісність із публічним порядком України.

Висновки. Отже, за умою виникнення сімейних правовідносин з іноземним елементом виникає «колізійна проблема» – проблема вибору норм права, що мають бути застосовані до конкретних ситуацій. Ця проблема вирішується шляхом існування у національному законодавстві колізійних прив'язок, що відсилають до норм законодавства однієї з держав, що бере участь у певній колізійній проблемі. Спостерігається ланцюжок: **наявність іноземного елемента у сімейній правовідносинах – колізійна проблема – колізійна норма – колізійна прив'язка – вибір права – колізійно-правовий чи матеріально – правовий спосіб подолання колізій**. Колізійно-правовий (відсильний) спосіб полягає у виборі компетентного правопорядку для вирішення конкретної справи. Уніфікація та гармонізація норм міжнародного сімейного права (матеріально-правовий спосіб) – це створення і застосування однакових за змістом правових норм. Гармонізація права та його уніфікація – взаємопов'язані явища, але гармонізація є більш широким поняттям, адже зближення національно-правових систем здійснюється і за межами уніфікації права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон від 22.09.2011 р. № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 30. – Ст. 301.
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
3. Міжнародне приватне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Аляб'єва Н. та ін. ; за ред. С. Кузьменка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 315 с.
4. Казарян К. Іноземний елемент як характеристика міжнародних приватноправових відносин / К. Казарян // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: матеріали V наук. кругл. Столу молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 20.12.2013 р. : зб. тез доп. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С. 66–68.
5. Богуславский М. Международное частное право: учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. / М. Богуславский. – М.: Юристъ, 1999. – 408 с.
6. Орлова Н. Брак и семья в международном частном праве / Н. Орлова. – М.: Междунар. отношения, 1966. – 253 с.
7. Юлдашев О. Міжнародне приватне право: Академічний курс : підручник для студ. вищих навч. закл. / О. Юлдашев. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 528 с.
8. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте): США; Кодекс, Міжнародний документ від 20.02.1928.
9. Договір між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу у цивільних справах, Україна, Угорщина; Договір, Міжнародний документ від 02.08.2001 р. // Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу: Двосторонні та багатосторонні міжнародні договори: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 912 с.
10. Конституція України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. – 48 с.
11. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – С. 540.
12. Антокольская М. Семейное право: учебник / М. Антокольская. – М.: Юристъ, 1996. – 343 с.
13. Kegel G. Internationales Privatrecht / G. Kegel. – München, 1971. – P. 154.
14. Звеков В. Коллизии законов в международном частном праве / В. Звеков. – Москва: Wolters Kluwer Russia, 2007. – 392 с.

УДК 347.441.4

**ФОРМА ТА ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ В ПРАВІ ЄС І В ПРАВІ УКРАЇНИ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

**FORM OF CONTRACT AND CONTRACT CONCLUSION IN LAW OF THE EU AND
IN LAW OF UKRAINE: COMPARATIVE ASPECT**

Яримович У.В.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права і процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті проаналізовані положення Принципів європейського договірного права та Принципів міжнародних комерційних договорів (принципів УНІДРУА) щодо форми договору та порядку укладення договору, а також відповідні положення цивільного законодавства України. В результаті порівняльного аналізу зроблений висновок про те, що в праві ЄС свобода договору є ширшою, ніж в праві України. Запропоновані зміни до Цивільного кодексу України спрямовані на гармонізацію договірного права України з правом ЄС, зокрема, у контексті розширення меж свободи договору.

Ключові слова: свобода договору, форма договору, укладення договору, оферта, акцепт, оферент, акцептант.

В статье проанализированы положения Принципов европейского договорного права и Принципов международных коммерческих договоров (принципов УНИДРУА) о форме договора и порядке заключения договора, а также соответствующие положения гражданского законодательства Украины. В результате сравнительного анализа сделан вывод о том, что в праве ЕС свобода договора является шире, чем в праве Украины. Предложены изменения к Гражданскому кодексу Украины, направленные на гармонизацию договорного права Украины с правом ЕС, в частности, в контексте расширения границ свободы договора.

Ключевые слова: свобода договора, форма договора, заключение договора, оферта, акцепт, оферент, акцептант.

In the article there are analyzed provisions of the Principles of European Contract Law and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts on the form of contract and contract conclusion, as well as the appropriate provisions of the civil legislation of Ukraine. As the result of comparison analysis there is made a conclusion that the freedom of contract is wider in law of the EU, than in law of Ukraine. There are suggested amendments to the Civil Code of Ukraine, which are aimed at harmonization of contract law of Ukraine with law of the EU, in particular, in the context of widening borders of the freedom of contract.

Key words: freedom of contract, form of contract, contract conclusion, offer, acceptance, offeror, offeree.